

Ostanki Pergerjeve tovarne lepenke v Mislinji danes

»Iz doline je svetil ogenj«

7. del

Ivo Zajdela

Leta 1963 je Franc Zalaznik - Leon objavil knjigo spominov na Pohorski bataljon *Dolga in težka pot*. V njej je opisal, kako so »pohorci« v Mislinji s sekiro zaklali zakonca Ložnjak (nameravali so še dva) in požgali Pergerjevo tovarno lepenke.

Poglejmo, kako je uničujoč partizanski pohod – ne samo za Mislinjo, ampak tudi za Pohorski bataljon – opisal France Filipič v knjigi *Pohorski bataljon* (Ljubljana, 1979, str. 344–348).

Rozmanov prihod »4. november 1942 je minil v pogovorih. Sklepali so nova poznanstva in Stane /Franc Rozman - Stane/ se je posebno mnogo pomenkoval z Rušani in obnavljal spomine iz Španije. Shladilo se je, sedeli so ob ognjih in polagoma se

je bližala jesenska noč. Čim pa je pričel padati prvi mrak, se je bataljon dvignil k zboru in na tistem zboru so se prijavili prostovoljci za prvo akcijo, ki naj bi jo pohorski bataljon izvedel zdaj, ko je bil v popolni sestavi. Vsiljuje se misel, da je bataljonski štab ob vsaki pridružitvi takoj hotel preizkusiti novodošle borce v večji akciji. Ko je prispela šaleška četa, je bataljon izvedel veliko akcijo požiga pohorskih planinskih domov; ko so se pridružili Savinjski četi, je takoj sledil napad na Oplotnico. Zdaj ko so prišli Rušani, pa

je štab zasnoval pohod v Mislinjo, kjer je bil v Pergerjevi tovarni lepenke obratovodja nek Ložnjak, pravcat preganjalec slovenskih ljudi in ovaduh, ki si za svoje izdajalstvo ni zaslužil drugega kakor smrt. Rušani so se na tem zboru vsi prijavili k akciji razen starega Šarha, ki se mu je pred nekaj dnevi zopet odprla stara rana na nogi in je komaj hodil. /Podatek Linke Ksele, ustni vir. Opis celotne akcije je sestavljen po podatkih Franca Zalaznika, Toneta Ulriha, Linke Ksele in Staneta Červiča, ki so se takrat akcije vsi

udeležili. Gradivo, ki se nanaša na akcijo v arhivu MNOM. /Stane /Franc Rozman/ se sam ni udeležil te akcije.«

V vagončkih na uničevanje

»Borce, ki so šli na akcijo v tovarno lepenke, je vodil Rado /Zdravko Čebular - Rado, politkomisar 3. čete/, ki je seveda kot domačin najboljše poznal razmere v Mislinji.

Nekoliko pred nočjo je krenil bataljon preko Mislinjskega sedla v dolino. Nekaj časa mu je služil kot vodič Pongrac Vovk iz

Mislinje, najemnik na posestvu Franca Časa pod Mislinjskim sedlom. Pri njem na domačiji so se borci tudi nazaj grede ustavili in pogreli. Tja in nazaj pa so se ustavili tudi pri Seitlovih. Domači sin Viktor Seidl se spominja, da so prišli že celo kakšen dan prej in spraševali o razmerah v dolini. Na domačiji je gospodaril dedek, ki je bil takrat pri Pergerju v službi kot gozdni delavec. Viktorju Seidlu je ostalo dobro v spominu, da so se partizani po povratku s Pergerjeve tovarne lepenke pri njih ustavili za toliko časa, da so jim celo lahko skuhal polento.

Globoka noč je že ležala nad zemljo, ko so prispeli partizani do ozkotirne železnice, po kateri so delavci prevažali les iz velikih Pergerjevih gozdov v tovarno. Spodaj ob železnici se je bataljon razdelil na dve skupini in vsaka skupina za sebe je sedla na vagončke za prevažanje lesa.

Nato so se med šalami in prepevanjem partizanskih pesmi odpeljali po progi proti tovarni. Povsem spredaj sta bila Rajko / politkomisar Pohorskega bataljona Jože Menih - Rajko/ in Rado / Zdravko Čebular - Rado/, na drugem vagončku Gropa in med borci tudi ženske, ki so se udeležile tega pohoda. To, da so se tako hrupno bližali kraju, v katerem so končno imeli svojo postojanko orožniki in vermani, kaže na veliko samozavest bataljona, borcev, ki so se čutili v tolikem številu nepremagljivi. »

Partizansko »sojenje« »V primerni razdalji pred tovarno so partizani sestopili z vagonov. Milka, Petek in še nekaj borcev je ostalo okoli tovarne v zasedi, a drugi so vdrli v obrat. Prav takrat je bil obratovodja Ložnjak v svoji pisarni. Tam ga je zalotil Tine. Od tod ga je vlekel v njegovo stanovanje, kjer so naleteli še na njegovo ženo, prav tako zagrizeno nemčurko in hitlerjanko. Rajko je oba ujetnika zasliševal in vpil nanju, da sta izdajalca slovenskega naroda.

Medtem so delavci ustavili delo v obratu. Partizani so jih vse zbrali v veliki strojni dvorani. Čim so partizani vstopili, so obratni stražarji, ki so bili sicer

oboroženi s puškami, prislonili svoje puške ob stene in se izgubili med množico.

Skupina partizanov je prignala Ložnjaka in njegovo ženo v strojno dvorano; tu ju je začel Rajko zasliševati pred zbranimi delavci. Pri tem zaslišanju je bil Ložnjak dokaj pederzen, zlasti nesramno pa je odgovarjala njegova žena.

Med zasliševanjem je ostal Rado zunaj na straži. Gropa, Rajko, Tine in Leon so spraševali delavce o Ložnjaku, toda ti so bili tako zastrašeni, da se niso upali govoriti. Potem je vstopil Rado. Ko so ga delavci spoznali in ko je potem Rado sam začel pripovedovati o Ložnjakovih nasilstvih, so se tedaj tudi delavcem razvezali jeziki in pričeli so kar vsevprek obtoževati izdajalca. »

tvegati – skočil je skozi okno in pobegnil.

Tekel je mimo zasede, v kateri sta bila Petek in Milka, se potem potuhnil v grmovju in v visokih koprivah, naposled pa stekel proti gradu, v katerem je bila nameščena četa vermanov in od koder ni bilo več daleč do orožniške postaje. Skupina partizanov ga je sicer zasledovala, vendar ga v temni noči ni mogla več ujeti.

Ko so partizani končali akcijo v tovarni, so se napotili še proti gradu. Vermani so zbežali, partizani pa so stavbo obkolili. Nekaj jih je ostalo zunaj, drugi pa so pričeli raziskovati notranje prostore. Lastnika tovarne Pergerja, ki je tam stanoval, ni bilo doma, pač pa so našli njegovo ženo. Ta ni znala niti besedice

in bila zaradi tega celo zaprta. Po čudnem naključju se je 1943. leta v zaporu zopet srečala z Jasno. Ta je bila prepričana, da jo bo ženska izdala. Toda stara Pergerjeva gospa je molčala.

Ves čas napada se orožništvo sploh ni ganilo iz svoje postojanke. Partizani so se vrnili v tovarno. Tu so naložili živila in orožje na vagončke. Zalaznik pripoveduje, da je bilo pušk toliko, da sta prišli na vsakega dve. Partizani so si tudi napolnili nahrbtnike, si nabrali še sadja, ki ga je bilo tam mnogo v skladiščih in odrinili. Tiščali so vagončke navkreber, kakor daleč je pač vodila proga, ob njenem koncu pa so jih raztovorili, mobilizirali v bližini voznike in se nato pričeli vzpenjati proti Mislinjskemu sedlu.

Vzhodni del Mislinje, kjer se začne Mislinjski graben, na začetku katerega je bila uničena Pergerjeva tovarna lepenke

Umor ali izvršitev »sodbe« »Zasliševanja pa je bilo kmalu konec, pred zbranim delavstvom so partizani obsodili oba izdajalca na smrt. Nato ju je Tine /Franc Ravnikar - Tine/ odpeljal v lopo na dvorišče, kjer je nad njima izvršil smrtno obsodbo.

Ob napadu na tovarno so prijeli tudi ekonomista in upravnika Buca. Medtem ko so Ložnjaka zasliševali, je Buca stražil partizan Voranc v njegovem stanovanju. Toda Buc, ki je imel slabo vest in je slutil, da nameravajo likvidirati tudi njega, je

slovenski. Partizanka Jasna je ostala pri njej na straži, drugi pa so pričeli odnašati zaloge, ki so bile nakopičene v gradu. Bilo je mnogo sladkorja, moke in mesa, poleg drugega pa tudi skladišče lovskih pušk. »

Naloženi vagončki »Pergerjeva žena se je tako bala partizanov, da je trepetal kot šiba na vodi. Jasna, ki jo je stražila, se je poskušala z njo pogovarjati, a se ji ni to nič kaj posrečilo. Ostarela gospa je bila v bistvu dobra žena. Pozneje je podpirala partizane

šli so hitro, kajti že se je daniilo in vsak čas je bilo pričakovati, da se razbesni za njimi velika hajka. Iz doline je svetil ogenj, kajti pred odhodom so partizani tovarno lepenke zažgali. Že za dne so se vrnili v taborišče. »

Skrivanje plena »Na povratku je prišlo do majhne nevšečnosti. Nekateri fantje so spotoma pri kmetih pobirali orožje, ki so ga imeli vermani doma. Takrat so bili vermani že dobro oboroženi, saj so jih Nemci uporabljali v borbi proti partizanom. ►

► Grom iz Ruš in Zagloba, ki sta se spodaj v gradu napila in bila zdaj v zaščitnici, sta pričela streljati po tovariših, ki so zaostali in se približali bataljonu, misleč, da prihajajo Nemci. Katarina, komandirka ženskega voda, je bila prepričana, da se pričinja spopad, in se takoj pognala na juriš. Slednjič se je pokazalo, da gre za nesporazum in na srečo pri vsem streljanju ni bilo žrtev.

Viktor Seitl s Komisije se spominja, kako so partizani vozili mimo njihove domačije z dvema vpregama in so imeli med drugim na obeh vozovih naloženo precej klobučevine. Pravi, da je verjetno vozil nek kmet, ki mu pravijo po domače Križevnik in da so se partizani na njihovi domačiji ob povratku, ko so jedli, zadrževali tako dolgo, da so, čim so odšli, takoj pritisnili Nemci za njimi.

Ko so se vrnili v taborišče, so si partizani najprej razdelili stvari, ki so jih potrebovali takoj, med seboj, odvečne puške so zakopali, a meso in ostala živila shranili v zato nalašč narejenem bunkerju. Ker je tudi bilo verjetno, da jih bodo Nemci zasledovali še preko sedla, so taborišče dobro zastražili in na Mislinjskem sedlu (na Komisiji) postaviliasedo.«

Protiukrep Nemcev »In res, že okrog 10. ure dopoldne so Nemci pridrveli za njimi. Tam zgoraj na sedlu je bil majhen gozd starih dreves. Borba se je pričela na robu tega gozdiča, na kraju, ki ga domačini imenujejo Bliskovo in leži na prelazu Komisiji, 20 minut hoda od taborišča. Tedaj so pohorski partizani videli prvič komandanta Staneta v borbi. Bil je čisto miren in je dajal povečanja, kako naj se bataljon brani in kako naj napada. Gustl, ki je vodil v spopadu drugo četo, je moral s svojimi fanti obiti Nemce in jih napasti izza hrbta. Pri premiku pa Gustlova četa ni dovolj izrabljala kritja in je pri tem padel Ivan Kancler - Mirko, ki se je z ruško četo šele priključil bataljonu.«

Nemci so se odzvali tudi na to »akcijo«. Celo Filipič je moral uporabiti besedno zvezo »kot običajno ob takih prilikah«. Zapisal je (str. 363): »Kot običajno ob takih prilikah pa je okupator

udaril tudi po terenu. 10. novembra 1942 je v enem samem valu v obpohorskih vaseh od Frama pa do ruš, deloma pa tudi na Teznem v Mariboru aretiral 23 ljudi, od katerih je bilo kar 11 Rušanov.«

Nadaljevanje ropanj Gremo od morilskega, uničevalnega in roparskega pohoda v Mislinjo k nadaljnjim roparskim pohodoma Pohorskega bataljona. Zalaznik je na strani 127 svojih spominov opisal, kako so v Ribnici na Pohorju izropali nekega kmeta. Najprej so zaklali težko svinjo, potem nakradli moko, kruh, suho meso in žganje ter se vrnili na Pungart. Na strani 128 pa še, kako so s Pungarta odšli »v akcijo na trgovca« v Hudi Kot. Tam so dvema trgovcema pokradli živež. Prvega so oklofutili in nadržli, potem pa mu pokradli »ves živež, ki smo ga v trgovini in hiši našli«.

Filipič je to »akcijo« dokaj podrobno opisal na straneh 377 in 381. 12. novembra 1942 je okrog 40 partizanov bataljona izvedlo »ekonomsko akcijo« pri gostilničarju Albertu Gröglu v Orlici, občina Vuhred. Okoli 22. ure zvečer so prišli do Gröglja, vstopili v gostilno in izpraznili trafiko. »Istočasno je druga skupina vdrla v sosednjo stanovanjsko zgradbo, našla v njej Gröglja, ga pretepla in izvršila rekvizicijo.« Naropano so naložili na voz z vprego dveh konj in hlapec je moral blago in živila, med drugim sto kilogramov težko svinjo, pripeljati do cerkve pri Sv. Bolfenku v Hudem Kotu, kjer je že čakala

volovska vprega kmeta Pungartnika, ki je nato moral naropano odpeljati proti Veliki Kopu. Ena skupina (komandant Grogja in tudi stari Šarh) se je ustavila pri Viltužniku, po domače »pri Kuhelniku« (Hudi Kot, št. 77). Tudi tu so hišo oropali.

Šarhovo partizanjenje Filipič je na straneh 383 in 384 opisal »ekonomsko akcijo« pri Alojzu Fluherju v Primožu na Pohorju v noči na 15. november. Tam so »vzeli« veliko živil ter »zaprili« kravo in svinjo. Poleg tega je Franc Zalaznik - Leon Fluherja še ustrelil v nogo, potem ko se je ta pognal v beg.

Na strani 386 je Filipič opisal, kaj je za pohorskega kmeta pomenilo, če so Nemci odkrili, da je sodeloval s partizani. Med omenjeno akcijo pri Fluherju so se partizani ustavili tudi pri kmetu Ivanu Strmčniku. Stari Šarh je pri njem pustil precej perila in nekaj obutve. Orožniki v Vuhredu so to odkrili, posledica pa je bila, da so Nemci kmeta Strmčnika skupaj z ženo odpeljali v taborišče.

Pohorski bataljon je 15. novembra pri Francu Lorenciju, po domače Mršaku, v Št. Janžu nad Vuzenico »zaprnil precej živil«. Nemci so v poročilu 18. novembra zapisali, da so partizani 16. novembra ropali živila in tobak v Pamečah, živila in obleke v Lovrencu na Pohorju, ropali živino in živila v Legnu pri Slovenj Gradcu ter pri nekem kmetu v Gradišču (severovzhodno od Slovenj Gradca) ukradli dva

Zdravko Čebular - Rado, morilec v Pergerjevi tovarni, ima na rojstni hiši v središču Mislinje spominsko ploščo. Leta 1973 so mu jo postavili »občani« Mislinjske doline. Na spletni strani pa Čebularja časti celo Planinsko društvo Mislinja (glej prvo nadaljevanje).

vola, voz in jarem (Filipič, str. 390–392). Nemci so v poročilu še zapisali, da je 17. novembra »60 oboroženih banditov« v Sv. Bolfenku pri Ribnici odvzelo nekega najemniku volovsko vprego, patrolja sedmih partizanov pa je na Smolniku odvedla živino (Filipič, str. 392).

Partizanska sekira Zakonca Ložnjak nista bila edina, ki so ju partizani umorili s sekiro. Jurija Buha (roj. leta 1885) iz Črnega Vrha nad Polhovim Gradcem, očeta petih otrok, so pripadniki Cankarjevega bataljona sredi decembra 1941 pod pretvezo, da je izdajal, ugrabili na domu, odgnali h Gornjemu Ostrežu, kjer so ga v gozdu ubili s sekiro. Marca 1942 so ga prekopali na pokopališče (Ivo Žajdela, *Zasuta usta*, Ljubljana, 1996, str. 210–211).

V Matildo Polak (Ringelšpilco), staro 32 let, iz Domžal, mater štirih punčk (bila je noseča), je znani partizanski morilec Andrej Šunkar - Ubu (Andrej Kuj ubú) v Žejah izstrelil pet strelcov iz pištole. Vendar ni bila smrtno pokončana; zagnala se je vanj, njemu pa je zmanjkalo morilskih nabojev. Do konca jo je pokončal s sekiro (Stane Stražar, *Domžale, mesto pod Goričico*, Domžale, 1999, str. 539).

Partizani so svojim žrtvam sekali tudi glave s sekiro, jih obešali in zažigali. Na vse mogoče načine so jih trpinčili in morili. Samo kot en primer: 26. oktobra 1942 so partizani umorili tri člane družine Cvek v Korenem nad Krašnji: očeta Franca, starega 39 let, mamo Nežo, staro 37 let, in devetletnega sina Franca. Umorili so jih na grozovit način, potem pa trupla v njihovem hlevu zažgali. (Jože Dežman, *Spravno ljubeznijo iz rdeče ledene dobe*, Celovec, 2005, str. 175–178; Stane Stražar, *Črni graben*, Lukovica, 1985, str. 907). ■

Nadaljevanje prihodnjič